

Rapport från projektet Stöd å krigs- och tortyrskadade invandrare

Juni 2001

Julio Fuentes

SIOS

Bellmansgatan 15, 1 tr.
118 47 Stockholm
tel 08-643 90 60 – fax 08-643 90 68
www.sios.org

Rapport från projektet

Stöd å krigs- och tortyrskadade invandrare

Inledning

SIOS är samarbetsorgan för 15 riksförbund för etniska grupper och minoriteter som samarbetar kring gemensamma frågor. Tillsammans har organisationer ca 120 000 medlemmar i ca 450 lokala föreningar.

1997 ansökte SIOS om medel hos Socialstyrelsen för att genomföra projektet ”Stöd å krig- och tortyrskadade invandrare”. Projektet hade som syfte dels att våra organisationer skulle utveckla metoder för att stödja krig- och tortyrdrabbade flyktingar och invandrare i deras integration i samhället. Dels att skapa medvetenhet kring dessa gruppers förutsättningar hos myndigheter och organisationer.

Målgruppen för projektet var berörda folkgrupper i SIOS förbund, dvs. iranier, kurder, turkar, assyrier och f d jugoslaver. Projektet skulle drivas i två år med start 1 april 1998.

När det gäller projektets genomförande skulle seminarier, träffar och möten anordnas i syfte att skapa en mötesplats där personer som drabbats av traumatiska upplevelser kunde träffas. Det ansågs att invandrar- eller minoritetsorganisationer hade vissa förutsättningar för detta. Utgångspunkten var att med språk - och kulturtillhörighet som grund kunde man lättare återskapa trygghet och framtidstro hos dessa människor.

Som resultat förväntades att nätverk och kontaktgrupper skulle bildas samt att berörda förbund i större utsträckning än tidigare skulle bereda verksamhet riktad för denna grupp.

Skrivelse till Socialstyrelsen

SIOS beviljades medel genom beslut 1997-12-16 av Socialstyrelsen, dock inte i den omfattning vi hade begärt. Vi kom överens med Socialstyrelsen att projektet skulle betraktas som en förstudie på hur invandrar- och minoritetsorganisationer kunde arbeta med krigs- och tortyrskadade invandrare.

Vidare anmäldes att projektet startade den 1 december 1998 och att det skulle drivas under ett år. En ledningsgrupp för projektet hade bildats med representanter från Iranska riksförbundet, Kurdiska riksförbundet, Assyriska riksförbundet, Turkiska riksförbundet och Allserbisk-jugoslaviska riksförbundet (numera Serbernas riksförbund i Sverige) samt att en samordnare bistod ledningsgruppen. Förbunden skulle driva projektet efter egna förutsättningar i de orter som de själva ansåg lämpliga. En ram för projektets genomförande fastställdes dock. I den ingick följande:

- Information om projektet och målgruppen
- Uppsökande verksamhet
- Kontakter med myndigheter
- Kartläggning av målgruppens behov och förutsättningar (genom fallstudier)
- Uppbyggnad av nätverk

- Seminarier och träffar
- Genomförande att gruppsamtal om medlen tilläts detta.

Medverkan vid Socialstyrelsens projektkonferens den 4 och 5 mars 1999

Projektet medverkade vid projektkonferensen som Socialstyrelsen anordnade den 4 och den 5 mars 1999. Där presenterades projektets arbetssätt och hur lång projektet hade kommit sedan starten den 1 december 1998. Projektet hade börjat använda en begreppsutläggning som förklarade flyktingars ohälsa, vilket redovisades vid projektkonferensen.

Flyktingars ohälsa utifrån tre begrepp

Vid litteraturgenomgång inom området hade projektet fått kännedom av en begreppsutläggning som användes för att förklara bland annat flyktingars ohälsa. Begreppen återfinns i en artikel av Toomas Timpka, i socialmedicinsk tidskrift nr 2-3, 1997:

***Sjukdom (disease)** (kan beskrivas) som en patologisk process, vanligen av biologiskt ursprung, som en halsinfektion, eller av multifaktoriell etiologi, som vid schizofreni. Flyktingar berörs i hög grad av att vissa typer av psykiska störningar fortfarande är oklart beskrivna, vilket kan leda till konsekvenser vid val av behandling. PTSD är idag definierad som sjukdom, trots att de diagnostiska kriterierna ansetts svårbedömbara i flyktinggrupper.*

***Sjukdomsupplevelse (illness)** (kan beskrivas) som en personlig känsla av ohälsa, lokaliserad i det inre av människan som är patient. Ibland finns sjukdomsupplevelse utan att sjukdom kan påvisas. Mer detaljerade förklaringsmodeller för ohälsa kan vara värdefulla att studera bland flyktingar då förklaringarna kan skilja sig väsentligt mellan kulturer.*

***Sjuklighet (sickness)** (kan beskrivas) som den externa och samhällseliga formen av ohälsa "Sjuklighet är en social roll, ett status, ett resultat av en förhandling". Flyktingars sjuklighet är med nödvändighet kopplad till rådande värderingar i samhället. Sociala åtgärder är ofta knutna till om samhället bedömer individen vara "sjuk". Förmåner från sjukförsäkringssystemet ges, till exempel, legitimitet genom av läkare påvisad sjukdom och funktionsnedsättning.*

(...) Traditionellt möts en människas sjukdom av sjukvården, sjukdomsupplevelse av familj och vänner samt sjuklighet av samhället.

Projektet konstaterade att invandrar- och minoritetsföreningar och organisationer skulle kunna uppfylla en roll vid flyktingars sjukdomsupplevelse eftersom de kunde fungera som ersättare eller komplement till det förlorade sociala nätverk som flyktingarna lämnade bakom sig. Genom modersmålet hade man dessutom utrymme att behandla frågor rörande individernas identitet och kulturella särdrag.

Projektets genomförande i deltagande förbund

Projektet började drivas i förbunden enligt vad som informerades till Socialstyrelsen i skrivelse 1998-12-22. Här nedan redovisas en sammanställning av förbundens insatser. Den angivna tidsramen fram till november 1999 hölls inte och förbunden gjorde insatser fram till juni i år.

Assyriska riksförbundet

Förbundet skickade information om projektet till föreningarna, men intresset var svalt. De översatte informationen om projektet till assyriska, arabiska och turkiska och publicerade den i förbundstidningen. De informerade också vid föreningsträffar om projektet och dess syfte.

Det var dock svårt att få kontakt med personer som hade utsatts för tortyr eller för traumatiska upplevelser. Den ansvarige i ledningsgruppen för projektet tyckte i en analys av situationen att anledningen var att många assyrier som blev utsatta för tortyr kom till Sverige under särskilda omständigheter och därför var de rädda för att uppge sina namn. En annan faktor var att det är relativt lång tillbaka i tiden som förföljelser av assyrier i sydöstra och östra Turkiet av muslimska grannar ägde rum. Den stora invandringsvågen bestående av några tusen flyktingar skedde sommaren 1975. Under början av 1970-talet kom ett par hundra flyktingar till Sverige.

Med hänsyn till dessa omständigheter beslöt Assyriska riksförbundet att sluta sitt engagemang i projekt i slutet av 1999.

Serbernas riksförbund i Sverige, f d Allserbisk-jugoslaviska riksförbund

Förbundet anordnade seminarier och träffar genom sina distriktsorganisationer i Stockholm, Göteborg, Halmstad och Malmö fram till september 2000. Ursprungligen hade förbundet planerat att fokusera det som skedde i början av 1990-talet då kriget i före detta Jugoslavien bröt ut. Genom att starta en dialog kring dessa händelser ville man förmå människor att berätta om sina erfarenheter och om de kände någon som varit utsatt för traumatiska händelser. Men situationen i Kosovo och NATO- bombningar under 1999 kom direkt på dagordningen.

I dessa möten pratades förstås mycket om händelseutvecklingen i före detta Jugoslavien, men man tog också upp, med hjälp av läkare och psykologer, människornas reaktion på kriget och krigets påverkan i människornas liv. Tillfälle gavs också för att människorna skulle tala om sina erfarenheter. Det var dock få som berättade om sina erfarenheter.

Det gjordes försök att bilda nätverk, utan resultat. Människor orkade inte engagera sig på grund av den uppgivenhet som de kände inför händelserna på Balkan. Det positiva med dessa möten var dock att den gamla spänningen mellan de som kom hit för att arbeta och de flyktingar som kom under senare år tenderade att minska. Händelserna i Balkan påverkade alla.

Kurdiska riksförbundet

Inom den kurdiska gruppen är det många som drabbats av kriget. Inom Kurdiska riksförbundet är man väl införstådd med dessa förhållanden men av olika skäl hade man inte arbetat på ett strukturerat sätt med problematiken.

I första skedet planerade förbundet att göra en kartläggning av situationen inom förbundet. Det visade sig att det var en svår uppgift att genomföra. En fråga som genast infann sig var hur man etablerar kontakt: ska man vara öppen, rak på sak eller förhålla sig diplomatiskt? Det var förhållandevis lättare att ta kontakt med de fysiska krigsskadade. Tortyrskadade har en svårare problematik.

Generellt kan man dock säga att båda grupperna har svårt att acceptera att någon representerar dem. Sannolikt bottnar detta i att de inte litar på andra, men också att de ger andra skulden för det som hände dem. De genomgår ofta ångestperioder där alla betraktas som ansvariga för deras lidande. Den isolering de hamnar i är komplicerad att bryta.

Förbundet ordnade möten där man informerade om projektet och publicerade information i förbundstidningen. Men det var svårt att komma fram och verkligen nå målgruppen.

Så småningom började man på att anordna aktiviteter kring aktuella fall av tortyr i Turkiet och Kurdistan. Förbundet konstaterade att personer som en gång utsatts för tortyr kunde engagera sig i förhållanden som drabbar andra. Det är dock svårare att de offentligt identifierar sig som tortyrskadade eller personer med traumatiska upplevelser.

På det sättet har man producerat en utställning med 150 bilder på tortyrdrabbade politiska fångar i Turkiet och Kurdistan. Utställningen har visats i olika sammanhang, bland annat på Sergelstorg och utanför Älvsjömässan i samband med EU-toppmötet samt i Göteborg. Under våren anordnade man en konferens om tortyr i fängelserna i Turkiet.

Förbundet har alltså funnit ett sätt att engagera och mobilisera personer som drabbats av tortyr och anser att detta är en öppning som kan underlätta framtida verksamhet i förbundet för tortyrdrabbade och traumatiserade personer med kurdiskt påbrå.

Turkiska riksförbundet

Turkiet genomlevde under 70- och 80-talen två militärkupper. Den första ägde rum 1971. Som följd av kuppen kom ett fåtal flyktingar till Sverige. Den andra kuppen skedde 1980. Tusentals flyktingar, såväl turkar som kurder, flydde bland annat till Sverige. Detta varade fram till 1986. Sedan dess har inte kommit fler etniska turkiska flyktingar.

I den turkiska gruppen finns det spänningar mellan de som kom som arbetskraftsinvandrare och de som kom som flyktingar. De förra betraktar flyktingar som ett slags förrädare mot den turkiska staten. Dessa motsättningar har att göra med den turkiska nationalstatens bildande och dess utveckling.

De flesta turkiska flyktingar som genomgått tortyr är organiserade i Svensk-turkiska solidaritetsföreningen. Föreningen har ca 400 medlemmar i hela Sverige och har funnits i ca 15 år.

Många av flyktingarna vill berätta öppet vad det som hände dem, medan andra tigger. En del av de tortyrskadade sysslar med turkisk politik. De flesta tortyrskadade känner igen varandra och litar inte på andra. Många ger andra skulden för det som hände dem. De som inte torterades flydde från Turkiet, medan de som stannade kvar torterades. Deras engagemang uttrycker sig bl a på namnet på deras barn som på turkiska heter ”motstånd”, ”upprör”, ”revolution”, m.m.

Många flyktingar är fortfarande rädda för polisen. Tullkontrollerna påminner dem om andra omständigheter när de var tvungna att åka med förfalskade pass. När man i projektet talades om psykologiskt stöd fick man skepticism som svar. Majoriteten anser att psykologiskt stöd inte kan hjälpa dem i någon nämnvärd utsträckning.

En bred uppfattning är att de flesta flyktingar är väl etablerade och att händelserna inträffade så långt bakom i tiden att det inte tjänar något att återuppliva det som hände.

Turkiska riksförbundet har spridit information om projektet och kunskap om tortyr. Kontakter har tagits med en oberoende stiftelse som hjälper tortyrskadade i Turkiet. De har kommit till Sverige och berättat om förhållandena i Turkiet. Turkiska riksförbundet avslutade projektet under våren.

Iranska riskförbundet

Iranska riskförbundet startade projektarbetet i fyra städerna, Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala. I varje stad fanns det en projektansvarig. Deras insatser koordinerades genom en projektsamordnare.

Arbetet gick ut på att kartlägga målgruppens situation genom intervjuer med enskilda. Informationen om projektet spreds via lokala radiosändningar och förbundets tidning. Kontakterna sköttes varsamt och personligt. Målet var att skapa ett nätverk mellan medlemsföreningar. Kontakter togs också med Röda korsets center för torterade flyktingar. Resultatet av kartläggningen är följande:

Det finns ett stort antal iranier som har varit utsatta för tortyr eller traumatiska händelser som följd av det långvariga kriget mellan Iran och Irak och de politiska förhållanden som rått i Irak under 80- och 90-talen. Många av dem känner sig ensamma eller befinner sig i psykologisk kris. De får inte tillräckligt stöd från myndigheterna, deras tillgång till läkarvård är begränsad. Den psykiatriska vården tillgodoser inte heller deras behov.

Deras misstänksamhet mot sina landsmän eller iranska föreningar gör att det svårt att etablera kontakt med dem. Samtidigt hamnar de i en passivitet som är svårt att bryta. Det fick dock personer som har stor inre styrka och som trots att de varit utsatta för tortyr har de kunnat bygga upp sitt liv på nytt och få ett bra liv. Dessa personer har genom medverkande vid träffar och radioprogram delgivit sina erfarenheter till andra.

Iranska riksförbundet anser att genom projektet ökade deras kunskap om tortyrskadade, samtidigt som de spred informerade om deras problematik. Förbundet avslutade projektet hösten 2000.

Summering

Man kan konstatera att problematiken med tortyrskadade har skilda förutsättningar i varje folkgrupp. Tortyrdrabbade i den assyriska gruppen är relativt få. Händelserna utspelades för många år sedan. Det är svårt att få kontakt med de berörda på grund av att de kom till Sverige under särskilda omständigheter och är rädda för att avslöja sina namn.

Den jugoslaviska gruppen har upplevt en djup splittring. Landet Jugoslavien finns inte längre. Detta har drabbat inte bara de som kom hit som flyktingar, utan också de som bodde i Sverige, eftersom det är många som inte har ett hus att återvända under sommaren eller för att vila på gamla dagar. Situationen är fortfarande orolig i Balkan och det ökar människornas oro. Spänningen mellan de som kom till Sverige för att arbeta och de som kom som flyktingar har minskats, på grund av händelseutvecklingen. Det skulle dock fordras insatser för att arbeta med den oro som finns bland de folkgrupper som kommer från f d Jugoslavien.

Hos den turkiska gruppen finns också en spänning mellan flyktingar och de som hit för att arbeta. Detta har löst sig genom att flyktingarna har bildat egna föreningar. Det stämmer bra med de antaganden som projektet grundar sig, att föreningarna kunde uppfylla en roll vid flyktingarnas sjukdomsupplevelse.

Kurdiska gruppen är splittrad i olika politiska sammanslutningar. Riksförbundet utgör en sammanhållande kraft i och med att det inte sysslar med partipolitik. Problematiken om tortyrskadade är aktuell hos gruppen och det är många som drabbas. Här finner vi också stöd för projektets antagande. Förbundet har börjat finna sätt att arbeta med tortyrdrabbade kurder och få de att ingå i en betydelsefull gemenskap.

Iranska riksförbundet verkar också i en folkgrupp som är splittrad i olika sammanslutningar. Genom projektet har de ökat sina kunskaper om tortyrskadades problematik och berett en viss verksamhet för denna grupp. Det finns också utrymme och intresse för fortsatt verksamhet.

Sammantaget kan man säga att projektets grundantagande i stort sett bekräftats. Invandrar- eller minoritetsorganisationer har förutsättningar för att stödja människor som drabbats av tortyr eller traumatiska upplevelser. De har också använt sig av olika tillvägagångssätt för att nå målgruppen, särskilt Kurdiska riksförbundet. Organisationerna är dock svaga och har få ekonomiska resurser och kompetens för att driva sådan verksamhet. Projektet har dragit ut på tiden på grund av dessa förhållanden.